Kijk op exoten

nummer 8, april 2014

Met exoten worden uitheemse soorten aangeduid die Nederland niet op eigen kracht kunnen bereiken, maar door menselijk handelen (transport, infrastructuur) hier in de natuur terecht zijn gekomen of dat in de nabije toekomst dreigen te doen. Soorten die Nederland op eigen kracht bereiken vanuit hun natuurlijke verspreidingsgebied, bijvoorbeeld door klimaatverandering, zijn geen exoten. Exoten leiden in de meeste gevallen niet tot grote problemen; slechts een beperkt aantal vertoont invasief gedrag door een explosieve ontwikkeling na vestiging. Invasieve exoten kunnen een bedreiging vormen voor de inheemse biodiversiteit, volksgezondheid of veiligheid.

Voorwoord

De meeste uitheemse soorten veroorzaken geen (zichtbare) schade, een relatief klein deel doet dat wel. Dit zijn de invasieve exoten waarvan de overheid, terreinbeheerders en waterschappen zich afvragen of, en hoe deze aangepakt kunnen en moeten worden. Preventie is dan de optie die de voorkeur heeft, maar als die invasieve exoot al in de natuur zit dan komt ook bestrijding in beeld. Als het om dieren gaat, dan spelen emoties een grote rol en is er doorgaans de nodige maatschappelijke weerstand. Zodra het om invasieve planten gaat wordt bestrijding veel sneller geaccepteerd. Maar wat als we voor de bestrijding van invasieve planten een nieuwe exoot introduceren in de natuur?

In het Verenigd Koninkrijk probeert men Japanse duizendknoop te bestrijden met een bladvlo (*Aphalara itadori*), die ook Japan als natuurlijk verspreidingsgebied heeft. In het voortraject is veel onderzoek gedaan naar deze bladvlo; vreet hij goed van de Japanse duizendknopen en veroorzaakt deze bladvlo geen ongewenste schade aan andere planten? Na dit onderzoek heeft de overheid daar groen licht gegeven voor het uitzetten van deze biologische bestrijder. Japanse, Boheemse en Sachalinse duizendknoop vormen ook in Nederland een toenemend probleem. Bestrijding is zeer lastig en kostbaar.
Daarom heeft de NVWA vorig jaar opdracht gegeven voor een onderzoek naar dezelfde Japanse bladvlo dat voortborduurt op de resultaten van het onderzoek in het Verenigd Koninkrijk. Ook dit onderzoek laat gunstige resultaten zien. Binnenkort volgt een uitgebreide risicobeoordeling van *A. itadori*.

Biologische bestrijding kan een (kosten)effectieve beheermethode zijn voor invasieve duizendknopen. Elders in de wereld worden biologische bestrijders met succes ingezet in de natuur ter bestrijding van ongewenste soorten. In Nederland en de EU is dat echter nog geen gewoonte. Het kan immers ook misgaan, waardoor de geintroduceerde exoot zelf uitgroeit tot invasieve exoot met niet alleen gewenste maar ook ongewenste effecten. Dit is de achterliggende reden voor het uitgebreide onderzoek dat is gedaan en nu nog loopt. Het is nog lang niet zeker of het daadwerkelijk gaat komen tot het uitzetten van *A. itadori* in Nederland. Zorgvuldigheid, zowel wat betreft inhoud (voorkomen van ongewenste schade) als proces (afstemmen met beheerders en andere EU-lidstaten) staat hierbij voorop.

Of *A. itadori* daadwerkelijk uitgezet gaat worden in Nederland is dus nog geen uitgemaakte zaak, maar ik verwacht wel dat ook in de EU steeds meer gekeken gaat worden naar de voordelen van biologische bestrijding voor de aanpak van een aantal invasieve exoten.

Wiebe Lammers
Team Invasieve Exoten (NVWA)

Inhoud

Aziatische essenprachtkever	**2**	**Blaasjeskrab**	**8**
Traliestinkzwam	**4**	**Penseelkrab**	**9**
Exotische waterschildpadden	**5**	**Rosse stekelstaart**	**10**
Aziatische veldkers	**6**	**Wallaby**	**12**

Bereikt de Aziatische essenprachtkever ook Nederland?

Ed Colijn, EIS-Kenniscentrum Insecten

Met de fraaie groene metallic kleur is de Aziatische essenprachtkever (*Agrilus planipennis*) een prachtige kever om te zien. Toch wordt de mogelijke vestiging van deze exoot in Nederland zeer gevreesd. De Aziatische essenprachtkever is buiten het natuurlijke verspreidingsgebied namelijk als zeer schadelijk te bestempelen. De soort heeft de afgelopen jaren enorme schade toegebracht aan essen in de Verenigde Staten en het zuidwesten van Canada. De volwassen kevers eten van de bladeren en veroorzaken daarbij relatief weinig schade. De larven daarentegen vreten zich een weg door het cambium en richten daarbij fatale schade aan. De sapstroom van de bomen raakt verstoord en binnen drie à vier jaar na de eerste aantasting komen de essen aan hun einde. Afgezien van kap van de aangetaste bomen bestaat vooralsnog geen effectieve bestrijdingsmethode.

Verspreiding

Het oorspronkelijke leefgebied van de Aziatische essenprachtkever beslaat Noordoost-China, Mongolië, het Russische Verre Oosten, Zuid-Korea, Japan en Taiwan. Binnen dit oorspronkelijke areaal vormt de soort geen groot gevaar voor essen. Dit komt doordat in deze omgeving natuurlijke vijanden aanwezig zijn en omdat de Amerikaanse essensoorten gevoeliger blijken dan die in Oost-Azië.

In de zomer van 2002 werd de soort voor het eerst buiten dit gebied ontdekt, in de Amerikaanse staat Michigan. Gezien de omvang van de aangetroffen populatie moet de kever daar toen al minimaal vanaf midden jaren negentig van de vorige eeuw aanwezig zijn geweest. In de VS is de verdere verspreiding snel gegaan. Inmiddels zijn vele staten in het westen alsmede het zuidwesten van Canada bevolkt. Daarbij zijn tientallen miljoenen essen afgestorven.

Sinds 2003 wordt de Aziatische essenprachtkever ook westelijker in Rusland, in Moskou, aangetroffen. Tot voor kort werd aangenomen dat de verspreiding in Europa beperkt was tot deze stad. In 2009 werd de Aziatische essenprachtkever echter ook in diverse andere Europese Russische steden ontdekt. Afgelopen jaar werd een artikel gepubliceerd over de 'dramatische uitbreiding' van de soort in Rusland. Inmiddels is de Aziatische essenprachtkever daar te vinden tot op een afstand van 460 km van Moskou. Er van uitgaande dat deze uitbreiding op een natuurlijke wijze heeft plaatsgevonden, zou dit betekenen dat het verspreidingsvermogen van de soort veel groter is dan de tot nu toe aangenomen 10 km/jaar.

Schade ten gevolge van aantasting door de Aziatische essenprachtkever. (Foto: Bill McNee, Wisconsin Department of Natural Resources, Bugwood.org) - Insnede: Aziatische essenprachtkever. (Foto: David Cappaert, Michigan State University, Bugwood.org)

Herkenning volwassen kevers

Het zeer soortenrijke genus *Agrilus* (familie Buprestidae) telt op wereldschaal bijna 2800 soorten. Daarvan komen er ongeveer 120 in Europa en 13 in Nederland voor. Determinatie van *Agrilus*-soorten is doorgaans een lastige zaak, vooral wanneer de herkomst onbekend is.

Van de andere Nederlandse *Agrilus*-soorten is de volwassen Aziatische essenprachtkever relatief eenvoudig te onderscheiden. *Agrilus planipennis* is een langwerpige, groen metallisch gekleurde prachtkever van 8-15 mm lang. De meeste andere Nederlandse *Agrilus*-soorten bereiken deze lengte niet en zijn kleiner dan 8 mm. Zij kunnen daarmee louter op grond van hun grootte al van de Aziatische essenprachtkever onderscheiden worden. De enige andere Nederlandse prachtkever die op es leeft (*Agrilus convexicollis*) is bijvoorbeeld slechts 3,5-5,5 mm lang.

De grotere Nederlandse *Agrilus*-soorten leven op andere boomsoorten en zijn ook qua kleur en/of tekening goed te onderscheiden. *Agrilus biguttatus* (8-14 mm) leeft op eik, is doorgaans blauw metallisch en heeft op elk dekschild een klein wit haarvlekje. De perenprachtkever (*Agrilus sinuatus*) kan tot 11 mm lang worden, maar is paars metallisch van kleur en leeft op bomen en struiken van de rozenfamilie.

Herkenning vraatsporen

De witte, weke larven zijn slank, afgeplat en ontberen, net als andere prachtkeverlarven, ogen en poten. De kop is bruin en stevig. Volgroeide larven zijn 26-32 mm lang. Ze vreten zich via een kenmerkend zigzaggend gangenstelsel, dat deels met houtrestanten gevuld is, door het cambium. Gedurende de groei van de larven neemt de diameter van deze meanderende gang gestaag toe. Nadat de volwassen kevers uitgevlogen zijn blijven de sporen nog jaren zichtbaar. Het gaat daarbij niet alleen om de vraatgangen maar ook de voor prachtkevers kenmerkende D-vormige uitsluipgaten in de schors.

De vraatsporen van de enige andere in Nederland op essen levende prachtkever, *Agrilus convexicollis*, zijn duidelijk minder groot. De larven van inheemse essen-bewonende schorskevers (*Scolytinae*) vreten ook gangen onder de schors van kwijnende bomen. Slechts de vraatsporen van de zwarte essenbastkever (*Hylesinus crenatus*) komen qua afmeting in de buurt van die van de Aziatische essenprachtkever. Bij deze schorskever is er echter altijd sprake van een horizontale moedergang (3 mm breed en ca. 8 cm lang), van waaruit vele larvengangen vertrekken, wat dus een heel ander vraatbeeld oplevert. Ook het uitsluipgat is bij schorskevers nooit D-vormig.

Import en vestigingskansen

Onderzoek heeft aangetoond dat de Aziatische essenprachtkever via menselijk transport in de VS terecht is gekomen. Deze import heeft zeer waarschijnlijk plaatsgevonden via aangetast stuwhout, i.e. hout dat gebruikt wordt om ladingen vast te zetten of te ondersteunen op schepen. Het is bekend dat larven tenminste bijna een jaar in reeds geveld hout kunnen overleven. Daarnaast kunnen de larven door de mens ook over grote afstanden versleept worden via levend plantgoed.

Over de vestigingskansen van de Aziatische essenprachtkever in Nederland bestaat nog onduidelijkheid. Alle gebieden waar de kever tot nu voorkomt kennen een landklimaat. Om die reden wordt een uitbreiding vanuit Moskou naar Midden-, Noord- en Oost-Europa voor waarschijnlijker gehouden dan vestiging in het Atlantische en Mediterrane, mildere klimaat van West- en Zuid-Europa. Gegevens omtrent de precieze klimatologische eisen van de soort ontbreken echter nog. Het is daarom onbekend of Aziatische essenprachtkever zich in het Nederlandse klimaat zou kunnen ontwikkelen. Gezien het destructieve karakter van de soort lijkt voorkomen in dit geval echter vele malen beter dan genezen.

Meer informatie

Emerald ash borer info: http://www.emeraldashborer.info/#sthash.7Mrmqa8N.dpbs
Aziatische essenprachtkever op het Nederlandse Soortenregister:
http://www.nederlandsesoorten.nl/nsr/concept/000000016023

De traliestinkzwam van Pistoia

Menno Boomsluiter, Nederlandse Mycologische Vereniging

Het is eigenlijk nooit na te gaan waar een populatie paddenstoelen oorspronkelijk vandaan komt. De kleine sporen, die over honderden kilometers kunnen komen aanwaaien en het gesleep met materiaal over de hele wereld, laten hoogstens ruimte voor speculatie. Het is daarom ook heel bijzonder, dat het met enig detectivewerk mogelijk was, de herkomst van de meeste traliestinkzwammen (*Clathrus ruber*) in Nederland te bepalen.

Herkenning

Traliestinkzwammen behoren tot een kleurrijke groep stinkzwammen, waarvan het vruchtlichaam uit een bolvormig, felgekleurd traliewerk bestaat.

Verspreiding

Zoals alle stinkzwammen zijn zij voor hun verspreiding afhankelijk van vliegen. De verspreiding blijft hierdoor in de natuur meestal beperkt tot kleine afstanden. De traliestinkzwam is zo'n opvallende verschijning dat niet zelden de pers wordt ingeschakeld bij een vondst. Vanaf 1735 tot 2000 zijn slechts 13 vondsten bekend. Sinds 2000 zit de soort echter in de lift en is ze meer dan twee keer zo vaak gemeld als in de 279 jaar ervoor. Alle vindplaatsen bevinden zich in tuinen en kwekerijen.

Bamboe

Opvallend veel van de vondsten zijn gedaan tussen of in de directe nabijheid van bamboestruiken. Na gesprekken met plantenimporteurs en bamboekwekers in Nederland werd duidelijk wat de relatie van de traliestinkzwam met bamboe is. Bamboe kan vanuit drie gebieden in Zuid-Europa naar Nederland ingevoerd worden. Echter bijna alle bamboe die in Nederland te koop is, komt oorspronkelijk uit Italië uit de streek rond de stad Pistoia. Daar wordt de bamboe in de volle grond gekweekt. Voor de verkoop worden de planten uitgespit, opgepot en doorgekweekt voor de handel. Het is aannemelijk dat het mycelium van de traliestinkzwam door de kweekmethode van bamboe meereist naar Nederland. Dit is bevestigd door foto's van meerdere exemplaren van de traliestinkzwam in een plantcontainer met bamboe bij een tuincentrum.

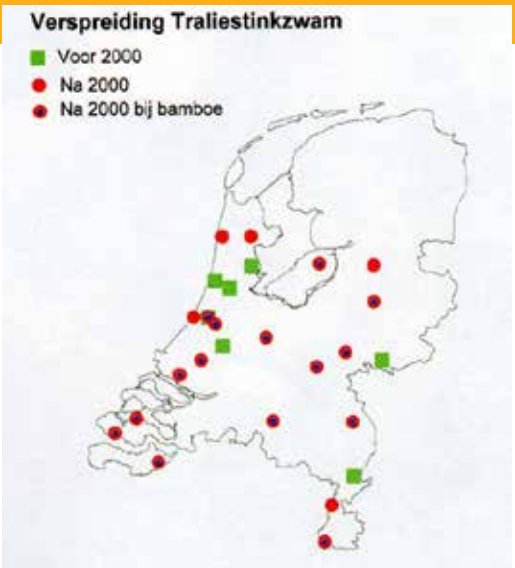

De traliestinkzwam is echter geen toevallige gast die incidenteel de weg naar Nederland vindt en dan hier, na een kortstondig verblijf, weer uitsterft. Sommige vindplaatsen zijn al jaren bekend. De zwamvlok is hier klaarblijkelijk in staat verscheidene koude winters te overleven. Tot nog toe lijkt het erop dat ze zich handhaaft op de plaatsen waar ze opduikt, maar zich daarbuiten niet of nauwelijks uitbreidt.

De hier afgebeelde traliestinkzwammen zijn in 2013 in Diergaarde Blijdorp gefotografeerd. De bamboe op de foto is afkomstig uit Pistoia. De traliestinkzwam heeft zich hier vanaf 2001 verscheidende malen laten zien.

Wereldwijd zijn er zo'n 12 soorten die sterk op de traliestinkzwam lijken. Enkele daarvan worden in China en Japan vooral in bamboebossen gevonden. Tot nu toe zijn deze soorten in Nederland niet waargenomen.

Traliestinkzwam. (Foto: Cora de Groot)

Herkenningskaart waterschildpadden

In het Signaleringsproject Exoten zijn dit jaar ook de exotische waterschildpadden geselecteerd. RAVON ontwikkelt een herkenningskaart waarmee tenminste de meest gangbare in de Nederlandse natuur aangetroffen soorten op naam gebracht kunnen worden, aan de hand van foto's en/of beschrijvingen.

Deze kaart zal het uiterlijk krijgen van de veel gebruikte herkenningskaarten, zoals RAVON die voor meerdere soorten en groepen van soorten heeft ontwikkeld. Zie voor voorbeelden: *www.ravon.nl* (>Soorten > Herkenning). De herkenningskaart wordt deze zomer via onder meer één van de periodieken van RAVON verspreid en komt ook online via de eerdergenoemde link.

Jeroen van Delft, RAVON

Roodwangschildpad. (Foto: Jelger Herder)

Aziatische veldkers; weer een nieuwe veldkers

Ruud Beringen, FLORON

Na de ontdekking van de éénbloemige veldkers (*Cardamine corymbosa*) rond 2000 blijkt er inmiddels nog een veldkers in Nederland verschenen te zijn.
Vanwege de Aziatische herkomst heeft deze plant de Nederlandse naam Aziatische veldkers gekregen. De eerste gedocumenteerde waarneming van deze soort dateert uit 2009 [1]). Door haar onopvallende uiterlijk en sterke gelijkenis met de inheemse kleinbloemige veldkersen - kleine veldkers (*Cardamine hirsuta*) en bosveldkers (*Cardamine flexuosa*) – is ze waarschijnlijk aanvankelijk over het hoofd gezien. In het eerste kwartaal van 2014 is het aantal waarnemingen van dit plantje sterk toegenomen, zodat het nu al uit meer km-hokken bekend is dan de éénbloemige veldkers.

Herkenning

In Azië komen verscheidene op bosveldkers en kleine veldkers gelijkende soorten voor. De taxonomie van deze kleine veldkersen is een ware puzzel en nog niet helemaal uitgekristalliseerd. Voorlopig wordt de Aziatische veldkers aangeduid met *Cardamine hamiltonii*.

De Aziatische veldkers onderscheidt zich van kleine veldkers en bosveldkers door een combinatie van kenmerken:

- Aziatische veldkers heeft net als bosveldkers 6 meeldraden per bloem, bij de kleine veldkers zijn dit er meestal 4 (soms 5)
- Aziatische veldkers vormt geen rozet met wortelbladen;
- De bovenkant van de stengelbladen is bij Aziatisch veldkers kaal, bij de andere twee soorten zijn deze kort, aanliggend of schuin afstaand behaard (loep gebruiken).
- De deelblaadjes van de stengelbladen zijn bij de Aziatische veldkers min of meer drielobbig, maar dit kenmerk is variabel.

Eénbloemige veldkers heeft ook 6 meeldraden, maar deze soort onderscheid zich door de veelal alleenstaande bloemen, de aanwezigheid van rozetbladen en door de meestal onbebladerde stengel.

Aziatische veldkers op een stenige plek in de bebouwde kom van Nijmegen (Foto: Gert-Jan van Mill) - insnede de drielobbige deelblaadjes van Aziatische veldkers (Foto: Petra van der Wiel).

Explosie van waarnemingen

Aziatische veldkers is een vroege bloeier die voor de andere kleinbloemige veldkersen in bloei komt. In de afgelopen zachte winter stond zij in de maanden januari en februari al volop in bloei.

De aandacht die in de media aan deze soort werd gegeven in een Natuurbericht [2]), bij Vroege Vogels Radio en op het forum van *Waarneming.nl*, heeft geleid tot een ware explosie aan waarnemingen.

In de periode 2009 tot en met 2013 schommelde het aantal km-hokken waaruit de soort gemeld werd tussen de 0 (in 2010) en de 6 (in 2011) per jaar. Alleen al in het eerste kwartaal van 2014 werd Aziatische veldkers uit maar liefst 124 km-hokken gemeld! Er zijn nu meldingen uit ruim 130 km-hokken bekend en inmiddels is de soort in alle provincies opgedoken.

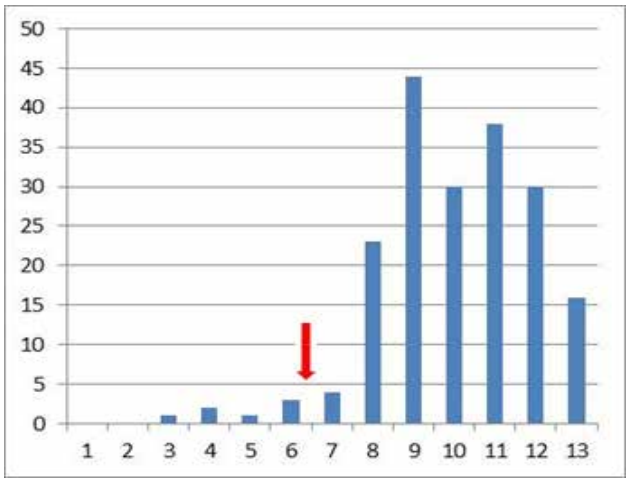

Het aantal waarnemingen van Aziatische veldkers per week in het eerste kwartaal van 2014. De rode pijl geeft het moment van media aandacht (Natuurbericht en Vroege Vogels) aan.
(Bron: Waarneming.nl)

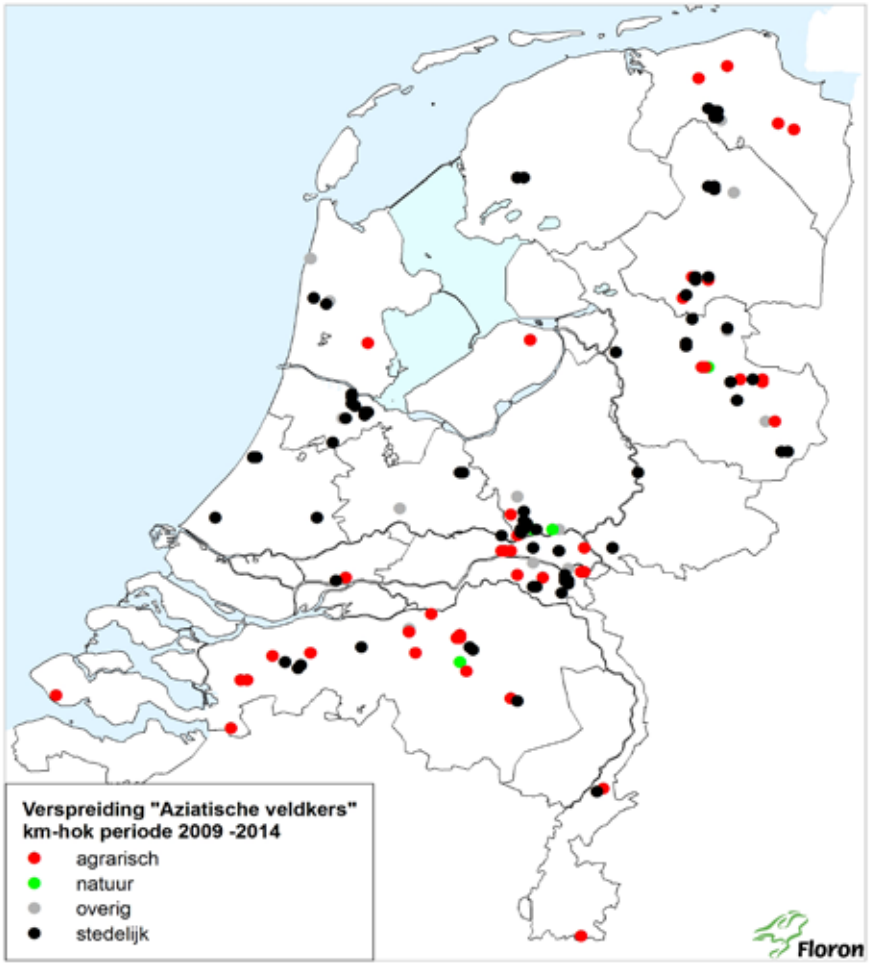

Verspreiding

Het lijkt er op dat Aziatische veldkers zich, net als éénbloemige veldkers, via de handel in planten in Nederland gevestigd heeft. Beide soorten zijn aangetroffen in tuincentra en kwekerijen en worden waarschijnlijk met plantgoed verspreid. De meeste km-hokken waaruit Aziatische veldkers gemeld wordt (54%) zijn overwegend stedelijk. De soort wordt amper aangetroffen in km-hokken die overwegend uit natuurgebied bestaan. In het stedelijk gebied wordt de soort aangetroffen op plekken als begraafplaatsen, boomspiegels en onderlangs muren.

[1])
http://waarneming.nl/waarneming/view/81937941
[2])
http://www.natuurbericht.nl/?id=12215

De verspreiding van Aziatische veldkers in de periode 2009-2014 (bron: Waarneming.nl en NDFF) met het overwegende landgebruik binnen een km-hok.(Bron: Waarneming.nl)

Vormen blaasjeskrab en penseelkrab een bedreiging voor de strandkrab?

Adriaan Gmelig Meyling, Stichting ANEMOON

Blaasjeskrab

Herkenning

Mannetjes van de blaasjeskrab (*Hemigrapsus sanguineus)* zijn makkelijk te herkennen aan de witte ballonachtige blaas aan de basis van het beweegbare schaardeel. Vrouwtjes hebben deze blaas niet. Het rugschild van de dieren is vaak olijfgroen met veel donkere roodbruine vlekken in een symmetrisch patroon Er is een grote variatie in kleuren en patronen. Op de looppoten zijn lichte en donkere banden te zien. Vrouwtjes worden groter dan mannetjes en hun vierkante rugschild kan een breedte bereiken van 4,5 centimeter.

Verspreiding

De blaasjeskrab komt oorspronkelijk uit de omgeving van Japan, China en Korea. In 1988 werd de krab voor het eerst gezien aan de Amerikaanse oostkust. Waarschijnlijk werd vandaar uit de soort geïntroduceerd in Europa: het eerste aan de Franse kust, bij Le Havre. In Nederland werd de soort voor het eerst waargenomen in 1999. De opmars is nog niet ten einde en een verdere toename langs de dijken van de Waddenzee ligt in de verwachting. Het Monitoringproject Onderwater Oever (MOO) met sportduikers, waarbij de soort sinds 2006 is betrokken, laat echter wel een afname zien in de Oosterschelde. In de Grevelingen is de soort niet talrijk geworden, waarschijnlijk vanwege het ontbreken van het getij.

Blaasjeskrab. (Foto: Adriaan Gmelig Meyling)

Penseelkrab

Herkenning

Vanwege het vierkante rugschild lijken penseelkrabben (*Hemigrapsus takanoi*) op blaasjeskrabben, maar er zijn opvallende verschillen. Mannetjes hebben op de zijkant van iedere schaar een plukje haar (de penseel). De dieren zijn bruingroen met soms witte vlekken, nooit roodachtig bruin. De scharen zijn doorgaans licht van kleur en bezet met enkele kleine ronde donkerbruine vlekjes, nooit met grote vlekken. Het rugschild van een volwassen penseelkrab is ca. 3,5 cm breed. De looppoten zijn behaard.

Verspreiding

De penseelkrab komt oorspronkelijk voor langs de hele kust van Oost-Azië. Zowel in koude als tropische kustwateren is de soort daar algemeen. In 1994 is de soort voor het eerst aangetroffen in Europa, in het Franse La Rochelle. In Nederland werd de eerste vondst gedaan in de Oosterschelde in 2000. Binnen vier jaar werden Oosterschelde en Westerschelde veroverd. De soort is zeer algemeen langs de dijken. MOO-resultaten vanaf 2006 duiden op een stabiele populatie.

In de Grevelingen waar de opmars pas later op gang kwam, nam de penseelkrab de afgelopen zeven jaar nog steeds gestaag toe. Buiten de Zeeuwse Delta wordt de soort ook steeds vaker gezien. In 2013 werd de soort zelfs in havens langs het IJ van Amsterdam aangetroffen. Penseelkrabben leven lager in de getijdezone dan blaasjeskrabben en ook beneden de laagwaterlijn. In de Waddenzee zal de penseelkrab zich daarom vermoedelijk ook wijder verspreiden dan de blaasjeskrab.

Penseelkrab. (Foto: Adriaan Gmelig Meyling)

Bedreiging voor de strandkrab?

De penseelkrab komt op veel plaatsen voor samen met onze inheemse strandkrab (*Carcinus maenas*). De strandkrab wordt mogelijk beconcurreerd door de penseelkrab en wellicht ook door de blaasjeskrab. Plaatselijk vindt mogelijk verdringing plaats. Op basis van MOO-waarnemingen kan voor de strandkrab echter geen significante afname worden vastgesteld in de Oosterschelde. Voor de Grevelingen geldt wel een significante afname, maar het gaat om een geringe afname over de periode 1994-2012. Concurrentie met de strandkrabben mag niet worden uitgesloten, maar het ziet er naar uit dat de twee exotische krabben geen enorme bedreiging vormen voor de strandkrab.

Up-date Rosse stekelstaart

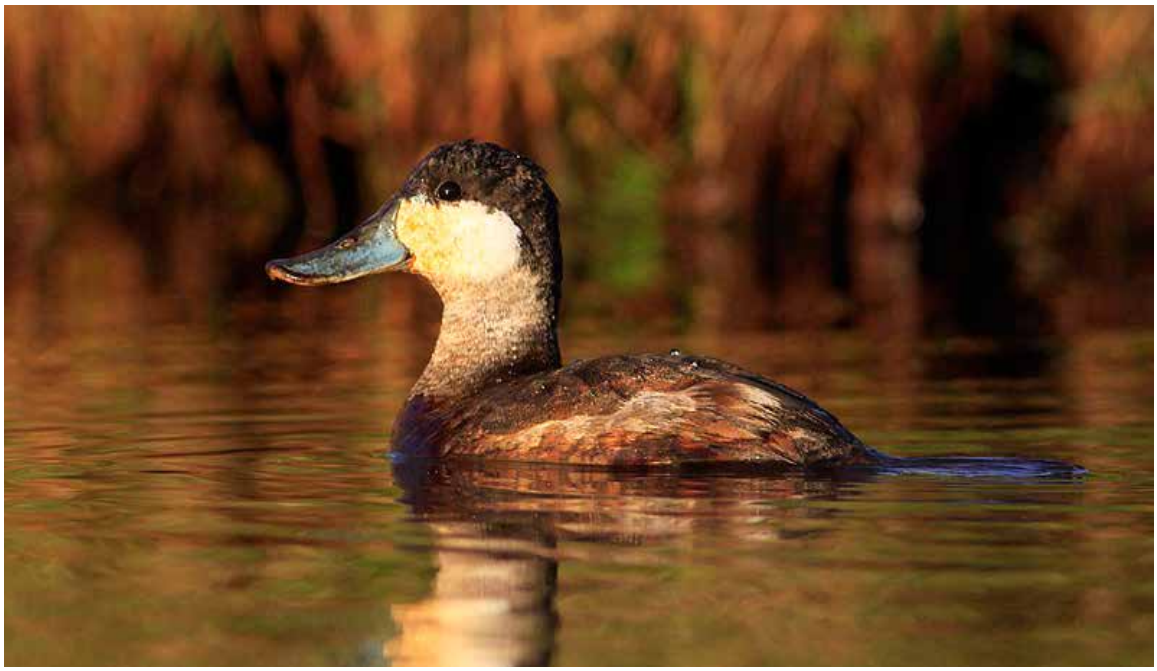

Sovon Vogelonderzoek Nederland *Rosse stekelstaart man, Zeeland maart 2014 (Foto: Sovon)*

Sovon Vogelonderzoek Nederland verzamelt gegevens van alle in het wild in Nederland voorkomende vogelsoorten. Daartoe behoren ook populaties van soorten die al dan niet opzettelijk zijn geïntroduceerd. Eén daarvan is de rosse stekelstaart (*Oxyura jamaicensis*), die van oorsprong voorkomt in Noord-Amerika. Via watervogelcollecties is deze soort in Europa geïntroduceerd.

Er wordt aangenomen dat de meeste Nederlandse rosse stekelstaarten uit het Verenigd Koninkrijk afkomstig zijn. Ze worden echter ook in ons land in gevangenschap gehouden en de kans bestaat dat exemplaren ontsnappen. In het Verenigd Koninkrijk zijn de aantallen rosse stekelstaarten sterk gedaald na een uitroeiingsprogramma ter bescherming van de op wereldschaal bedreigde witkopeend (*Oxyura leucocephala*), waar deze soort mee kan hybridiseren.

In 2011 heeft Sovon in kaart gebracht waar de rosse stekelstaart in de voorgaande tien jaren was waargenomen en heeft op die plekken vervolgens een telling uitgevoerd om een zo goed mogelijk beeld te verkrijgen van de aantallen en verspreiding. In februari-maart 2014 is opnieuw een dergelijke telling uitgevoerd.

Zowel uit de resultaten van broedvogelmonitoring als uit watervogeltellingen bleek dat de rosse stekelstaart in Nederland een aantalspiek in 2006-2007 liet zien en vervolgens geleidelijk is afgenomen.

Tabel . Gemeld aantal territoria van de rosse stekelstaart in Nederland met het procentueel aandeel van paren met jongen per jaar. Voor 2011 en 2012 ontbreekt informatie uit het Markietzaat, in 2008-2010 5-8 paren (bron: Sovon/NEM)

Jaar	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Aantal	4	9	6	18	22	15	13	19	9	8
Paren/ jongen %	25	11	66	?	9	40	38	21	33	13

Broedvogels

De rosse stekelstaart broedt in kleine aantallen in Nederland sinds het begin van de jaren negentig. Over het algemeen komen de broedlocaties overeen met de plekken waar de soort tijdens watervogeltellingen in het winterhalfjaar het meest frequent wordt gezien, zoals in het Markiezaat, op plassen in Zuid-Holland en de Randmeren. Hoewel het aantal rosse stekelstaarten jaarlijks onvolledig wordt geteld, is het aantal meldingen van broedgevallen in de afgelopen jaren teruggelopen; een aanwijzing dat de broedpopulatie is afgenomen. Het aantal meldingen van paren met jongen is jaarlijks erg laag. Veel territoria hebben betrekking op baltsende paren of territoriale mannen, zonder dat vervolgens het eventuele broedsucces is vastgelegd. In 2011 werden bij drie paren jongen gezien (Vogelplas Starrevaart paar met acht pullen, bij Wissekerke vier pullen en op het Drontermeer onbekend aantal pullen) en in 2012 bij slechts één paar (met twee pullen Drontermeer).

Voor 2013 laat waarneming.nl voor drie locaties foto's zien van adulte vogels met jongen:

- Polder Oosterwolde, Elburg (GE), paar met drie jongen
- Aalkeetbinnenpolder, Vlaardingen (Z-H) een vrouw met één jong
- Zevenhuizerplas, Zevenhuizen (Z-H) een vrouw met zes jongen

Niet broedvogels

In totaal werden in februari-maart 2014 53 rosse stekelstaarten geteld, waarvan 31 mannetjes en 22 vrouwtjes. De grootste concentraties werden aangetroffen op de Loenderveensche Plas en in het Markiezaat en de Lepelaarplassen. Elders werden kleinere aantallen gevonden, bijvoorbeeld op het Drontermeer, op Vogelplas Starrevaart en in de Aalkeetbuitenpolder. Op acht plaatsen verspreid over het land werden losse individuen waargenomen. Het getelde aantal is wat hoger dan in 2011, maar afgaande op het verloop van de watervogeltellingen lijkt het er eerder op dat de aantallen sinds 2011 zijn gestabiliseerd.

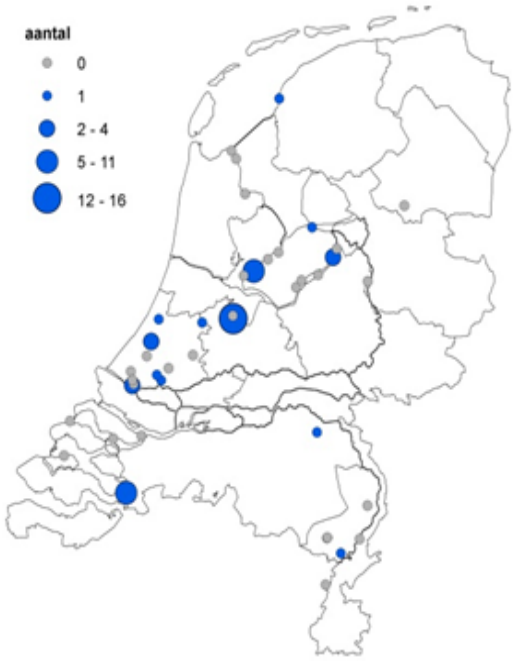

Figuur 2 Verspreiding van rosse stekelstaart in februari-maart 2014 in vergelijking met 2011. Blauwe stip: aanwezig, grijze stip: afwezig. (bron: Sovon/NEM)

Wallabies – zoogdierexoten from down under

Hans Hollander, Zoogdiervereniging

Onder de Nederlandse zoogdierexoten treffen we ook soorten aan van een orde die niet inheems is in ons land: de buideldieren (Marsupialia) uit Australië. De dieren worden gehouden door particulieren, in dierenparkjes, kinderboerderijen en dierentuinen. Het gaat voornamelijk om Bennettwallabies en in totaal gaat het om zo'n 500 dieren. Bij tijd en wijle ontsnappen er individuen. De kangoeroes blijken zich in Nederland ook te kunnen voortplanten.

Wallaby is de naam die wordt gegeven aan verschillende soorten kleine tot middelgrote kangoeroes. Er is geen vaste grens die stelt wanneer een kangoeroe een wallaby is, en wanneer niet. Het woord wallaby komt uit de taal van de Eora, een Aboriginal-stam. Over het algemeen wordt de naam gebruikt voor moeraswallaby, Bennettwallaby, Tammarwallaby en zandwallaby.

Wallabie als verkeersslachtoffer. (Foto: Aaldrik Pot)

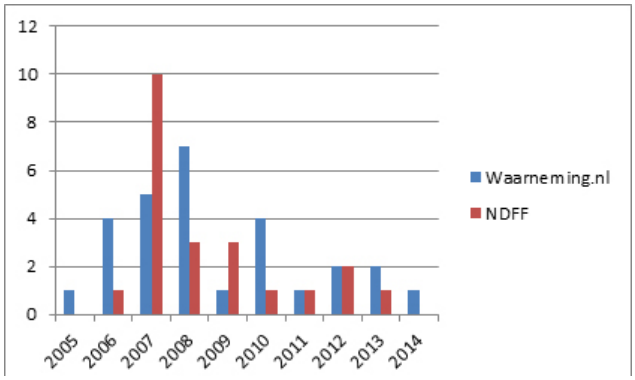

Figuur 1. Aantal meldingen van wallaby spec. via waarneming.nl en in de NDFF-databank (t/m 31-3-14). De meldingen zijn niet 'ontdubbeld'.

Meldingen

In 1965 werden op het landgoed Zandhegge bij Beekbergen (Apeldoorn) drie paartjes van de zandwallaby losgelaten. Twee vrouwtjes wierpen in mei 1966 een jong. De dieren waren geïmporteerd uit Engeland. In de Verspreidingsatlas van de Nederlandse zoogdieren uit 1971, vermelden Wijngaarden e.a. dat zij niet weten of de soort begin zeventiger jaren nog 'in de vrije wildbaan voorkomt'. Deze soort is, voor zover bekend, nadien niet meer waargenomen.

Sinds 2005 worden wel weer wallabies *spec.* in het wild gemeld. Het gaat hierbij steeds om ontsnapte dieren. De meldingen komen van verschillende plekken in Noord-Brabant, Noord-Holland, Utrecht en Gelderland. Daarnaast is er een opvallend cluster in zuidoost-Friesland met enkele waarnemingen in Overijssel en Groningen (zie figuur 2). Via *waarneming.nl* zijn sinds 2005 28 wallabies spec. doorgegeven.

In de NDFF-databank zijn 22 meldingen opgenomen (zie figuur 1). De meldingen zijn nog niet ontdubbeld. In de eerste 6 maanden van 2012 haalden zeven wallabies het nieuws met hun vluchtpoging. In België zijn er vanaf 2009 6 meldingen van wallabies *spec.* Er worden wel eens gevaarlijke situaties gemeld door ontsnapte kangoeroes. Op 14 juni 2012 was er sprake van een ontsnapte wallaby die zijn ontsnapping op de A27 met de dood moest bekopen. Alleen in 2007 en 2011 zijn specifiek Bennetwallabies gemeld.

Kleine populatie

In de buurt van Makkinga - Oosterwolde, in Friesland worden wallabies vaker waargenomen. Het zou inmiddels zelfs gaan om een kleine populatie. De eerste melding van een verkeersslachtoffer komt uit december 2005. Later bleek dat het gaat om een groepje dat is ontsnapt bij een familie uit Makkinga.

Bennet's wallaby. (Foto: Dick Klees/Studio Wolverine)

In 2008 werden 5 volwassen dieren waargenomen, in april 2010 met een jong. Het zou toen dus gaan om in totaal 6 dieren. Het exacte huidige aantal weten we niet, de laatste jaren wordt steeds slechts één individu gemeld. De kleine kangoeroes kunnen zich in principe goed redden in Nederland. Ze komen uit de gematigde streken van Australië, waardoor het klimaat in Nederland niet te koud voor hen is. Hobbydierhouders noemen ze niet voor niets 'winterhard'. De gemeente Ooststellingerwerf en Staatsbosbeheer gaven destijds aan dat de dieren niet teruggevangen zullen worden, omdat ze geen schade veroorzaken.

Gehouden dieren

In Australië is het houden van Wallabies als gezelschapsdier verboden, met uitzondering van twee staten waar dat wel mogelijk is op basis van een vergunning. In Nederland mag dat dus wel en nog steeds zonder vergunning. Wallabies hebben vooral ruimte nodig; minimaal 200 m^2 per dier met voldoende schuilgelegenheid en een hek van tenminste 2 m hoog. Op volle snelheid halen ze 30 km/uur, en maken sprongen van zo'n 5 m ver. Steeds vaker wordt voor kangoeroes gekozen in plaats van geiten of schapen, die minder gewild zijn door omvangrijke verplichte documentatie en ziektes als Q-koorts.

Positieflijst

Op de op 1 juli 2014 verwachte positieflijst voor gehouden zoogdieren, staan 5 soorten wallabies opgenomen: zandwallabie, Tammarwallabie, moeraswallabie, Bennettwallabie en ook de nog niet eerder genoemde Parmawallabie. De dieren mogen dan gehouden worden onder speciale randvoorwaarden.

Ros River virus

Alle genoemde soorten wallabies kunnen het Ros River virus overdragen, dat bij 10% van de besmette mensen een chronisch vermoeidheidssyndroom kan veroorzaken. In West-Europa zijn hier nog uitsluitend gevallend van bekend gerelateerd aan terugkerende toeristen uit Australië.

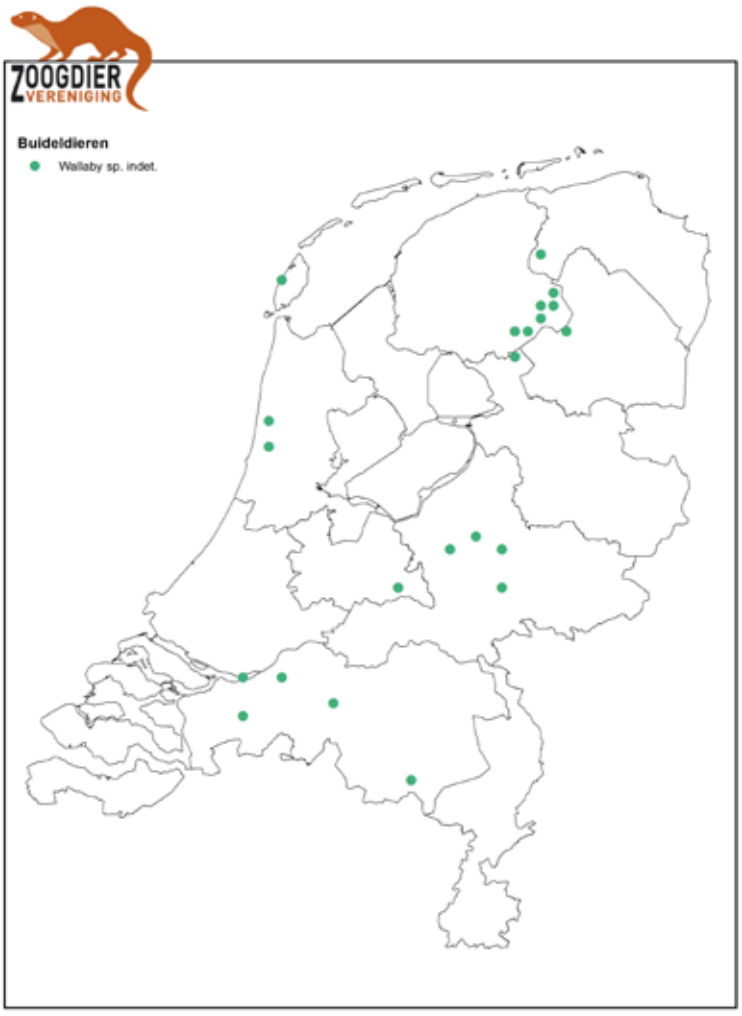

Figuur 2. De verspreiding van Wallabies en de periode 2009-2014 (Bron: Waarneming.nl en NDFF))

Exoten melden

Het is van groot belang dat waarnemingen van exoten worden gemeld, zodat er in onderzoek, beleid en beheer rekening mee gehouden kan worden. Gebruik hiervoor zoveel mogelijk de invoerportals Waarneming.nl, Telmee.nl en MijnVismaat.nl.

De portals van Waarneming.nl en Telmee.nl werken nauw samen en zorgen dat uw waarnemingen terecht komen in de Nationale Databank Flora en Fauna, zodat ze goed gebruikt kunnen worden.

Colofon

Eindredactie
Jeroen van Delft, Stichting RAVON

Lay-out & Vormgeving
Kris Joosten, Stichting RAVON

Nieuwsbrief digitaal ontvangen?
Meld u hiervoor aan via www.ravon.nl/nieuwsbriefexoten

Stichting RAVON
Postbus 1413
6501 BK Nijmegen
024-7410600
kantoor@ravon.nl

De volgende nieuwsbrief Kijk op Exoten zal in juli 2014 verschijnen.